

Nagykunsági származású diákok a Debreceni Református Kollégiumban 1588-tól 1850-ig

Students from Cumania Maior in the Reformed College of Debrecen from 1588 to 1850

ÉLIÁS J.¹

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Osztatlan Tanárképzés (angol-történelem), hallgató.
eliastonvik@gmail.com

Absztrakt

A kutatás a Nagykunság öt településének, Karcag, Kisújszállás, Kunmadaras, Kunhegyes, illetve Túrkeve Debrecenbe beiratkozott diákságát vizsgálja az 1588-tól 1850-ig terjedő időszakban. A földrajzi közelség, illetve a debreceni befolyás különösen indokoltá teszi a téma kutatását, mivel a Kollégium meghatározta a vizsgált városok oktatását, illetve a fentebb említett települések vezetőit is sok esetben a debreceni anyaiskola nevelte ki. A téma és a nagykunsági diákok lajstroma eddig feldolgozatlan, így érdemesek és szükségesek a további kutatások. A jelen cikk célja egy átfogó kép alkotása a vizsgált időszokról a Nagykunság részvételéről a partikuláris iskolarendszerben, illetve a Debrecenbe beiratkozott vizsgált diákok gyakoriságának, későbbi életének, tevékenységének szemléltetése. A kutatás legnagyobb részét levéltári és szakirodalmi kutatás teszi ki, mely alatt főként a Series Studiorum in schola Debrecina Helveticae Confessionis Addictorum-ban 1588-tól 1850-ig szereplő, a debreceni Kollégiumba beiratkozott nagykunsági származású diákok bejegyzései értendőek Bakóczi János adattárával kiegészítve. Kutatásaimat az öt város református egyházközségeinek anyakönyveivel egészítettem ki, illetve pontosítottam. 369 diákot vizsgálva azoknak adatait egy 17 szempont szerint rendezett táblázat segítségével elemeztem és ábrázoltam diagramon. A kutatás jelenlegi állása szerint a Nagykunság nagy arányban kivette a részét a partikuláris iskolarendszer feladataiból és nagy hatással volt rá a Debreceni Kollégium. Az itt tanuló diákokat sokszínűség jellemzi, mely főként az általuk vállalt hivatalokban, illetve későbbi foglalkozásukban mutatkozik meg a legjobban.

Kulcsszavak: Nagykunság, diákok, Debreceni Református Kollégium, kora-újkor, református oktatástörténet

Abstract

This paper's aim is to demonstrate the presence of students from Cumania Maior in the Reformed College of Debrecen from 1588 to 1850. The five towns of this region are the following: Karcag, Kisújszállás, Kunmadaras, Kunhegyes and Túrkeve. The reason why this aspect must be researched is the geographical proximity and the influence of Debrecen, because the College controlled the mentioned towns' education; moreover, the leaders of Cumania Maior are educated in the College, too. The list of these Cumanian students is not elaborated before, so further research is necessary and worthy. The paper introduces the presence of Cumania Maior in the education system, centered in Debrecen, and the students' frequency, further lives and works of them. The research is based on Series Studiorum in

¹ <https://orcid.org/0000-0001-7751-1288>

schola Debrecina Helveticae Confessionis Addictorum and the database of János Bakóczy. The database, which was created from the former two, is completed with the individual towns' Reformed Church records. There are 369 students whose data was put into a 17-column table, and this table was the base of the diagrams. After deducting conclusions, it is considered that the students of Cumania Maior were an essential part of this education-system which is shown in the students' further lives.

Key words: Cumania Maior, students, Reformed College of Debrecen, Pre-Modern Age, reformed education history

Jel kód: B40

Bevezetés

A kora-újkortól kezdve, a protestantizmus megjelenése után a Magyar Királyság területén az oktatás kiemelt szereppel bírt. A reformált egyházak fontosnak tartották a köznép általános iskoláztatását, szemben a korábbi nemesi és papi képzéssel. Ráadásul a protestánsok – a katolikus ferencesek mellett – a török által elfoglalt területeken is tevékenykedtek, mely megnehezítette az egyház- és az iskolák alapítását, viszont egyáltalán nem akadályozta meg azt. A kitarító munka eredményeként egy szélesebb társadalmi rétegnek vált elérhetővé a tudás, ezzel a lehetőség is a felemelkedésre. A 16. századtól kezdve már a jobbágyok, közrendűek gyermekei is egyre nagyobb számban tanulhattak egy jobb élet reményében.

Az, hogy a protestánsoknak, de különösen a reformátusoknak szívügyük volt az oktatás, mi sem mutatja jobban, mint hogy a felekezetnek Magyarországon előbb voltak iskolái, mint *hivatalosan* egyháza. Ugyanis a református irányzat már a 16. század első felében is működtetett kisebb iskolákat, a magyar református egyházszervezet kezdetei 1567-re tehetőek, amikor is Debrecenben elfogadták a *II. helvét hitvallást*.

Az addig a kelet-magyarországi oktatásban fontos szerepet játszó Nagyvárad 1660-ban török kézre került, ezért az ottani iskola Debrecenbe menekült, ezzel elkezdődött a debreceni Kollégium gyors fejlődése és terjeszkedése. Az említett időszak után a Kollégiumhoz tartozó kisebb oktatási intézmények, ún. partikulák száma megnőtt, ami egyrészt a debreceni intézményt tehermentesítette, másrészt a vidéki települések számára elérhetőbbé vált az oktatás.

A jelen kutatás fókuszában a történelmi Nagykunsnak a debreceni anyaiskolához tartozó öt partikulája: Karcag, Kisújszállás, Madaras, Kunhegyes, illetve Túrkeve városok állnak. Ebben a cikkben az említett településekről származó, tanulmányaikat a debreceni Kollégiumban folytató diákokat ismertetem az anyaiskolai matriculákban tett bejegyzéseik alapján, a következőkben bemutatott szempontok szerint.

1. A kutatás célja

A Debreceni Református Kollégium partikularendszerét korábban már több kutató is feldolgozta, melyek közül a legismertebbek *Barcsa János: A Debreceni Kollégium és partikulái (Debrecen, 1905.)*, *Dankó Imre: A Kollégium partikularendszere (In: A Debreceni Református Kollégium története. Debrecen, 1988)*, illetve *Rácz István* a Kollégium történetével foglalkozó munkái. Ezek azonban általános, átfogó tanulmányok, melyek nem merítik ki részleteiben a nagykun régió debreceni kollégiumi jelenlétét.

A kutatásom célja bemutatni a történelmi Nagykunsnak öt településéről (Karcag, Kisújszállás, Madaras, Kunhegyes, Túrkeve) származó, a debreceni Kollégium anyakönyvébe beiratkozó diákságot a rendelkezésre álló, 1588-tól 1850-ig terjedő források és más kiegészítő jegyzékek, helyi anyakönyvi bejegyzések segítségével. A kutatás végeredménye egyfajta statisztikai áttekintés a nagykun származású diákokról gyűjtött adatokból, és igyekszik számszerű adatokkal bemutatni, elhelyezni azok jelentőségét a Nagykunsnak társadalmában, értelmiségtörténetében.

A kutatásom elején azt a hipotézist fogalmaztam meg, miszerint a térség jelentős szerepet töltött be a Debrecen-központú partikuláris oktatási rendszerben, illetve, hogy a Nagykuntság életében meghatározó volt a Debrecenben tanított értelmiségek hatása.

2. A kutatás módszere, a felhasznált anyagok

Kutatásom legnagyobb hányadát levéltári és szakirodalmi kutatás teszi ki, mely alatt főként a *Series Studiorum in schola Debrecina Helveticae Confessionis Addictorum*-ban 1588-tól 1850-ig szereplő Karcagon tanult, illetve a Debrecenben tanult, de karcagi származású diákok bejegyzései értendők. Az adatbázis összeállításakor nagymértékben támaszkodtam az *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában I-II.* (Debrecen, 2013. [Szerk.: Szabadi István]) című kötetekre, melyek az eredeti dokumentumban szereplő diáknévsort a teljesség igényével közlik. Felhasználtam továbbá a Bakóczy János által vezetett és korabeli kiadványokból származó információkkal kiegészített adattári gyűjteményét (*Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára [továbbiakban: TtREL.] II. 28. a. 1-3.*), valamint Demjén János adattárát (*TtREL. II. 28. e.*) is, melyek elsősorban a kollégiumi és egyházi kiküldetések vizsgálatához szolgáltak segítségül. Kutatásaimat a helyi református egyházközségek keresztelési, házassági és halotti anyakönyveivel egészítettem ki, illetve pontosítottam. A kutatás során 369 nagykunsnági diákot gyűjtöttem össze, a teljességre való törekvéssel, amely, bár a kutatás gerincét adó iratok alapján teljes mértékben átfogó és az összes beiratkozó diákot tartalmazza, mégis felvetődnek bizonyos emberi tévedésből eredeztethető hiányosságok, legyen szó akár anyakönyvi, akár kutatói figyelmetlenségről. Az így összegyűjtött adatokat egy 17 szempontú Excel táblázatba téve rendeztem, amelynek oszlopai a következőket tartalmazzák: a beiratkozás dátumát, a diák nevét, származási helyét, az alsóbb szintű iskola (iskolák) elvégzésének helyét, a diák vallását, nemzetiségét, (ahol feltüntették) a diák életkorát, a rectori, praeceptor, lelkészi szolgálat helyét, (ha van) az akadémiajárást, a tógátusként való beiratkozást, a diák visszatérését, azaz tanulmányának folytatását (redux diákok), az osztályát beiratkozásakor, apja vagy gyámja nevét és foglalkozását, illetve végül az egyéb más adatokat, amelyeket feltüntettek az anyakönyvben (pl. későbbi hivatás). Az adatgyűjtést és -rendszerezést a statisztikai táblázatok létrehozása követte a már meglévő szempontsor alapján, az itt rendszerezett táblázatokban településekre lebontva vizsgáltam meg a számadatokat (mennyiségi alapon). Végül ezekből az adatokból készítettem a kimutatásaimat, illetve diagramokat, melyekből levontam a szükséges következtetéseket is.

3. A Nagykuntság egységként való vizsgálata

Ahhoz, hogy a Nagykuntság településeit vizsgálhassuk, az egész régiót egy egységnek kell tekintenünk, mivel ezeknek a városoknak ahogy együtt alakult a történelmük, úgy területük diáksága sem izolált, nem köthető egyértelműen kizárólag egyetlen városhoz. Bár minden vizsgált diáknak meg van adva a születési, származási helye, de szinte mindegyiknek van valamilyen más, nagykun településhez vonatkozása (tanítói állás, vállalt hivatal, házasság, alsóbb iskola elvégzése stb.). A következőkben egy általános, a régiót egységében vizsgáló leírással mutatom be a Nagykuntságot, segítségül hívva a számadatokat is.

3.1. A nagykun partikulák és annak diákságának általános jellemzése

A debreceni anyakönyvekben 1588-tól 1850-ig 22.457 subscriptio, (Szabadi, 2013) azaz a kollégiumi törvényeknek aláírt diák neve olvasható, melyből 369 nagykunsnági tanuló: ez azt jelenti, hogy az aláírók 1,64%-át teszik ki a vizsgált diákok az 1850-ig beiratkozott összes kollégiumi tanulóból. A régió diákjainak bemutatása előtt azonban érdemes röviden szót ejteni a tárgyalt partikulák és a partikuláris iskolarendszer működéséről.

Karcag, Kisújszállás, Madaras, Kunhegyes és Túrkeve túlnyomórészt mind református városok a korszakban, ez főleg a protestáns hittérítők eredményes munkájának, a Habsburg-ellenességnek és Debrecen közelségének tudható be. Az öt település közül csak Karcagon és Kisújszálláson volt

középszintű oktatás a nagy létszám és érdeklődés végett, ahol kihagyásokkal, de működtették mind a nyolc classist, azaz a *collectorok*, *lectorok*, *declinisták*, *conjugisták*, *etymologisták*, *syntaxisták*, *poeták* és *logicusok* osztályait. (Barcsa, 1905) Madaras és Kunhegyes diákjai viszont – e feltétel megléte híján – főként Debrecenben, vagy az előbbi kettő valamelyikében végezték el középszintű tanulmányaikat. A türkevei diákok – érthető módon – többnyire a hozzájuk igen közel lévő mezőtúri partikulába mentek tanulni (lásd 3. táblázat).

Az összes partikula ügyeit, tanulmányi rendjét és szellemi életét leginkább a Debreceni Kollégium határozta meg, vezetése közvetlenül a helyi egyháztanács felügyelete alatt állt. Az iskola tanügyi vezetésével a Kollégium által kirendelt *rector* volt megbízva, akinek hatáskörébe tartozott az iskola belügyeinek, a tanulmányi rend irányításának és a diákok fegyelmezésének joga. A *rector*t az Egyháztanács ellenőrizte: egy iskolaszéki tag heti egyszer megvizsgálta a klassziszokat, s a *rectornak* referálnia kellett a tanügy állásáról.

A *rector* végzett debreceni tógátus teológus volt, akinek szolgálati ideje 2-3 évre szólt, s a partikulákba fizetségért jött tanítani, hogy későbbi tanulmányait finanszírozhassa. A *rector* a *praeceptorokkal*, azaz a segédtanítókkal együtt vitt egy partikulát. A *praeceptorok* ugyanolyan diákok voltak, mint társaik, de kiválasztották őket kiemelkedő szorgalmuk miatt. Ez kettős haszonnal bírt: a *rectornak* kevesebb osztályt kellett tanítania, a *praeceptorok* esetében pedig így érvényesült a tanítva tanulás elve (*docendo discimus*), miszerint a kisebb diákokat oktatva átismételte a korábbi anyagokat, s közben a *rectortól* sajátíthatta el az új ismereteket a diák. (Elek-Patkó, 1994) A partikulák pedig főleg a Kollégiumnak kedvező célt szolgáltak: a tógás deákoknak 2-3 évre munkát és megélhetést biztosított és gondoskodott az anyaiskola utánpótlásáról. (Győri L., 2008)

Jelen esetben viszont egy érdekes aspektusról van szó: a nagykunsgágiak főként tizenkét éves korukig járaták gyermeküket iskolába (a Ratio Educationis után különösen), azután a földeken kellett segédkezniük a családjuk mellett. (Szállási, 2001) Így még érdekesebb ez a szűk csoport, ez a 369 diák, akiket a kutatás vizsgál, hogy az akkori közegben megszokott életpálya helyett miért választotta és választhatta a tanulást. A következőkben a kutatás alapját képező diákok debreceni kollégiumi jelenlétét, tanulmányaik és későbbi életük adatait ismertetem a dolgozatban számszerű adatokkal.

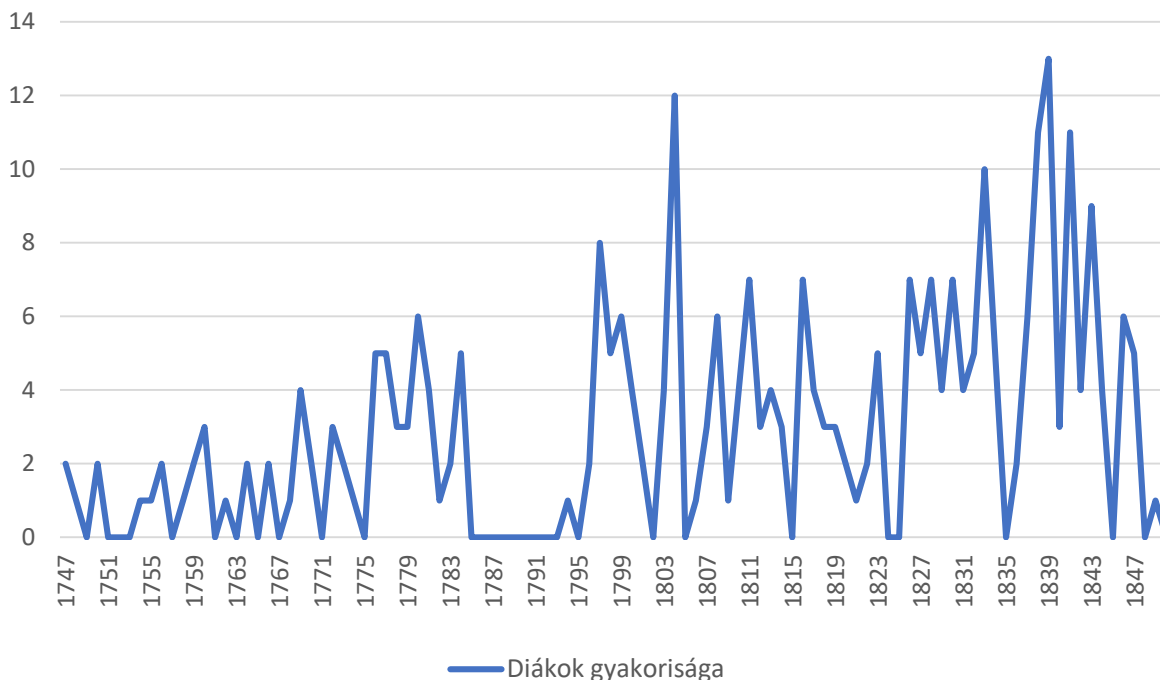
3.2. Gyakoriság 1588-1850, a beiratkozások időszaki megoszlása

A nagykun származású diákok gyakoriságának jellemzésekor két részre oszthatjuk az alcímben megjelölt, 262 évet átfogó időintervallumot: 1747 előtti és utáni időszakra. Ebben az évben iratkozik be ugyanis az első, anyakönyvileg igazoltan kisújszállási diák, *Püspöki József*, akit Madararól *Madarasi Imre* 1759-es, illetve Kunhegyesről *Simon István* 1766-os *subscriptioja* követ. (Szabadi, 2013) A korábban említett kisújszállási beiratkozó azért különleges, mivel 1747 előtt csupán csak karcagi és türkevei diákok *subscribáltak* a debreceni Kollégiumba, a másik három településről viszont csak ezután nő meg a beiratkozottak száma (ez több okból magyarázható, melyek között a városok teljes pusztulása, elnéptelenedése, a török jelenléte, illetve a kezdetleges iskolarendszer és egyházközség jelentős szerepet játszott). Ahogy azt Rácz István is leírja a *Debreceni deákok* c. forrásgyűjteményében (az egész Kollégiumra vonatkoztatva), a kollégiumi törvényeknek aláíró diákokra a növekvő tendencia jellemző, ami az évenként beiratkozottakat illeti: először, a 16-17. században évi 20-30, majd a 17. század második felétől kezdve megemelkedett évi 30-40 főre, ezt követően az 1750-es évektől kezdve pedig évi 100-160 volt a Kollégium által befogadottak száma. (Rácz, 1997)

Ugyanez jellemző a Nagykunsgágból Debrecenbe menők esetében is: 1747 előtt csak 11 főről írnak az anyakönyvek, viszont az azt követő 100 évben 358 diák *subscribált* az intézménybe. Az első, 1588-tól 1747-ig terjedő időszakban a következő években egy-egy diák (összesen három) iratkozott be Karcagról: 1595, 1660, 1730. Míg Türkevéről egy-egy diák (összesen nyolc diák) jött Debrecenbe a következő években: 1589, 1590, 1598, 1614, 1688, 1699, 1721, 1729.

Ezen kívül külön kiemelendő az 1800 utáni időszak: az utolsó, 50 éves szakaszban iratkozott be a nagykunsgágiak két harmada, azaz 236 fő. Ez magyarázható a helyi, alsóbb iskolák tantervi, illetve tanerői fejlődésével is, továbbá az egyre inkább a tanulmányokra ösztönzött új generációk felnövekedésével is. Ebből az időszakból kiemelkedő hat év, mivel ekkor tíz, vagy afölötti számban

iratkoztak be a nagykun diákok (zárójelben a diákok száma): 1804 (12), 1833 (10), 1838 (11), 1839 (13), 1841 (11) és 1845 (11). Az 1747 utáni gyakorisági megoszlást a következő diagram szemlélteti (1. ábra):

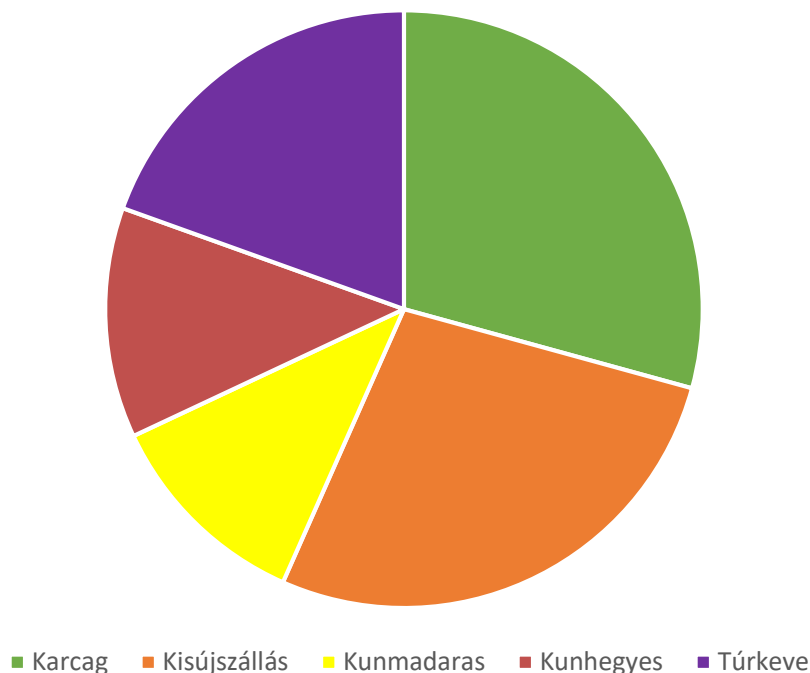
1. ábra: Nagykun-sági származású diákok gyakorisága 1747-től 1850-ig.

Figure 1: Students of Cumania Maior's Frequency from 1747 to 1850

Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczy, Demjén adattára alapján

3.3. Származási hely

Ahogy azt a cikkben már többször leírtam, a kutatás tárgyát az öt, történelmi nagykun-sági település képezi: Karcag, Kisújszállás, Madaras, Kunhegyes, illetve Túrkeve. E városok közül azonban csak Karcag és Kisújszállás volt alkalmas középfokú tanulmányok elvégzésére. (Mészáros, 1988) Ez a tény, és a népességszám is megerősíti azon adatokat, melyek a kollégiumi jelenlétre vonatkoznak: a legtöbb diákot adta Karcag (108), melyet Kisújszállás követett (101). A harmadik legtöbb diák Túrkevéről jött (72), ezt követően pedig Kunhegyes (46), végül Madaras (42). A diagramos ábrázolás az alfejezet végén látható (2. ábra). Ezek a számadatok a térség súlypontját is megadják, mivel a két legjelentősebb település, mely az egész Nagykun-ságot meghatározta, Karcag és Kisújszállás volt: az összes vizsgált diák több, mint felét, 56,8%-át adták (egyéb példaként még felhozható, hogy csak ez a két város adott nagykun kapitányt a térségnek).

2. ábra: Nagykunsági származású diákok származási megoszlása 1588-tól 1850-ig.
Figure 2: Students of Cumania Maior's Origin from 1588 to 1850

Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczi, Demjén adattára alapján

3.4. Nemzetiség és vallás

A vizsgált diákok vallási és etnikai tekintetben is homogén egységet alkottak, mely egyébként igaz a korabeli Nagykunságra általánosan is. A diákok esetében mindannyian magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallották magukat az anyakönyvek szerint, a vallásában viszont nem volt száz százalékban egységes a 369 diák. Két településen, Karcagon és Kisújszálláson a 17-18. század körül megjelent szerb (rác) származású kereskedők miatt kialakult egy kisebb ortodox közösség. Éppen ezért az ő leszármazottjaik közül is kerültek ki vizsgált diákok, pontosan három, ebből egy karcagi (Popovics Konstantin), kettő pedig kisújszállási születésű (egy testvérpár, Mihálovits János és József). Érdekes, hogy Bakóczi és Demjén adattára alapján szerb (rác) származásúak voltak, ennek ellenére az anyakönyvekben magyar nemzetiségűnek vallották magukat. Az ő esetükben az anyakönyvbe a G.R.N.U. rövidítés került be, melynek feloldása a *Graeci ritus non unitus* (nem egyesült görög szertartású = ortodox).

3.5. Életkorbeli megoszlás

Az életkorbeli megoszlás esetén elmondható, hogy 13 évtől egészen a 23 éves korig iratkoztak be Debrecenbe diákok. Ahogy a lentebb lévő táblázat is mutatja (*1. táblázat*), a legnagyobb arányban 16 évesen subscribáltak, de előfordult igen fiatalon, 13 és 14 évesen is beiratkozás. A legidősebb vizsgált diák 23 évesen írt alá a kollégiumi törvényeknek. A diákok egy harmadáról van csupán életkori információ, mely igen kevés, hogy pontos adatokat szolgáltatson, viszont irányadó lehet: a vizsgált diákok legnagyobb hányada 15 és 17 éves kor között iratkozott be, a pontos szám ennek esetében 89, mely az ismert életkorú diákok 72%-a. Az ennél fiatalabb és idősebb korcsoport csupán néhány diák esetében fordul elő.

1. táblázat: *Életkori megoszlás a nagykun diákok esetén*
Table 1: *Ages of the students*

	Karcag	Kisújszállás	Kunmadaras	Kunhegyes	Túrkeve	Összesen
13	0	3	0	0	0	3
14	0	9	1	0	2	12
15	11	1	4	1	1	18
16	11	13	1	7	7	39
17	8	5	2	5	12	32
18	4	3	1	2	1	11
19	1	1	0	2	0	4
2	1	0	0	0	0	1
21	0	2	0	0	0	2
23	1	0	0	0	0	1
N.a.	71	64	33	29	49	245
Összesen	108	101	42	46	72	369

Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczy, Demjén adattára alapján

3.6. A szülő(k) foglalkozása szerinti megoszlás

A diákság vizsgálata során kiemelt szerepet kap a családi háttér, az, hogy miből sikerül finanszírozni a tanulmányokat, illetve a lakhatást. Jelen esetben az apa vagy a gyám foglalkozását, hivatását vesszük górcső alá, megfigyelve a diák származási körülményeit. Az alább látható táblázat csoportosítva közli a szülők foglalkozásának megoszlását. Sajnos ebben az esetben is csak egy iránymutatást ad a táblázat (2. táblázat), mivel a többség esetében nem szolgáltak az anyakönyvek adatokkal. Jelen esetben 132 diák szülőjének (édesapjának, gyámjának) ismerjük az adatát. Érdekes, hogy a meglévő adatok közül a legnagyobb arányban valóban a földművesek és a közrendűek tanították a gyermeküket (60-an).

2. táblázat: *A szülői foglalkozások megoszlása a nagykun diákok esetén*
Table 2: *Occupations of the students' parent(s)*

	Karcag	Kisújszállás	Kunmadaras	Kunhegyes	Túrkeve	Összesen
Egyházi tisztség	1	3	5	4	4	17
Kerületi méltóság	0	2	0	0	1	3
Kézműves, kereskedő	2	4	0	2	0	8
Közrendű, földműves	18	28	5	2	7	60
Városi vezető, méltóság	14	3	2	4	9	32
N.a.	72	57	27	32	49	236
Elhunyt	1	4	3	2	2	12
Összesen	108	101	42	46	72	369

Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczy, Demjén adattára alapján

Az egyház tisztségviselői közé a kántor és prédikátor tartozik. A kerületi méltóság esetén a kerületi komisszárius és a nagykun kapitány tisztségekről beszélhetünk. Ezen kívül még a különböző városi tisztségviselők gyermekei is feltűnnek, így a szülők közt fellelhetőek nótáriusok, számvevők, tanácsnokok, illetve egyéb más tisztségek, akiket úgy illetnek az anyakönyvek, mint „nemesek”.

3.7. Az alsóbb iskolák elvégzésének helye szerinti megoszlás

Ahogy az korábban említésre került, a Nagykunban két település volt, mely ellátta a középszintű oktatást: Karcag és Kisújszállás. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy a másik három város hogyan oldotta meg a középfokú oktatást. Tekintettel arra, hogy a debreceni partikuláris rendszer igen kiterjedt

volt, a nagykun diákok választhattak, melyik településen folytatják tanulmányaikat, mielőtt ők maguk is aláírják a Kollégium törvényeinek. A következő táblázat áttekintést nyújt arról, hogy milyen településeken végezték a tanulmányaikat a nagykun diákok (3. táblázat).

3. táblázat: Alsóbb iskola elvégzésének helye a nagykun diákok esetén

Table 3: Lower school(s) graduation by students

	Karcag	Kisújszállás	Kunmadaras	Kunhegyes	Túrkeve	Összesen
Bihar	1	0	0	0	0	1
Böszörmény	0	0	1	1	0	2
Debrecen	64	43	31	28	38	203
Diószeg	1	1	0	0	1	3
Halas	0	2	1	0	1	4
Heves	0	0	0	1	0	1
Karcag	28	2	0	2	0	32
Kecskemét	1	1	0	1	0	3
Kisújszállás	0	39	3	4	2	48
Kunhegyes	1	0	0	0	0	1
Madaras	0	0	3	0	0	3
Mezőtúr	1	4	1	4	16	26
Miskolc	1	0	0	0	0	1
Nagykőrös	2	7	0	2	3	14
Nánás	1	2	0	0	0	3
Pest	0	0	2	0	0	2
Püspöki	0	0	0	1	0	1
Szalonta	1	0	0	1	2	4
Szarvas	0	0	0	0	2	2
Szicszó	1	0	0	1	0	2
Túrkeve	0	0	0	0	7	7
N.a.	5	0	0	0	0	5
Összesen	108	101	42	46	72	369

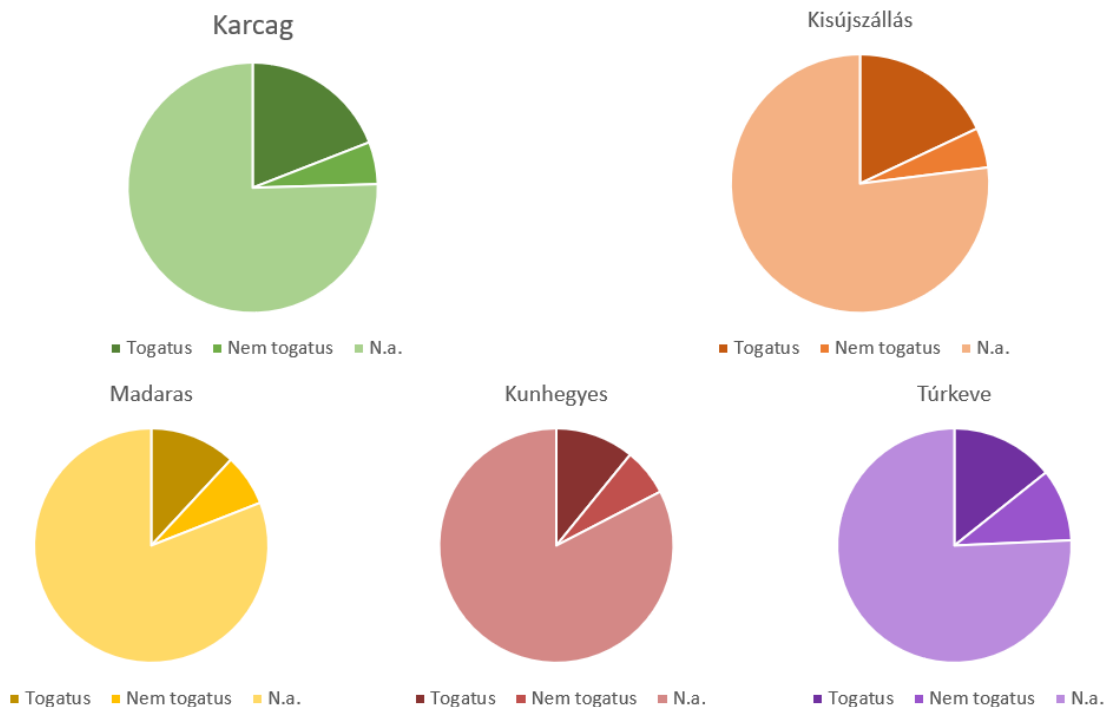
Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczy, Demjén adataira alapján

A táblázat alapján tisztán látszik, hogy a legnépszerűbb hely Debrecen volt, itt több, mint a diákok fele végzett középszinten. Ezt a helyi kirendeltségek, Kisújszállás (48) és Karcag (32) követték, de nem elhanyagolható Mezőtúr 26 és Nagykőrös 14 diákja sem. A többi 45 diák más egyéb partikulában végezte el a szükséges tanulmányait.

3.8. Tógások és nem tógások megoszlása

A tógás diákok esete azért meghatározó, mert ezt a viseletet csak az egyházi pályára készülők ölthették magukra, a világi pályát választók nem. Sokáig ez volt az egyetlen belső tagozódás a diákok körében, és ahogyan Rácz István rávilágít, a Kollégiumban a tógátus deákok mindig túlsúlyt képeztek: az intézmény történetében 1789-ig az aláírók 93,4%-a öltötte magára az egyházi pályát jelentő tógát. Ez a szám 1800-tól kezdett el csökkenni, melynek fő oka a jogi képzés elindulása, de többnyire még ekkor is a tógások szerepeltek nagyobb számban. (Rácz, 1995)

A nagykun diákok esetén ugyanez a tendencia a jellemző (3. ábra): az egyes településeket megnézve – bár itt is csupán iránymutatók az adatok – a tógások többségben vannak (zárójelben lévő számok magyarázata: tógás-nem tógás): Karcag (21-6), Kisújszállás (19-5), Madaras (5-3), Kunhegyes (5-3), és Túrkeve (10-7).

3. ábra: A tógátusok aránya a nagykun diákok körében.

Figure 3: The pastor-to-be students' quantity

Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczy, Demjén adataira alapján

3.9. A diákok által vállalt kiküldetések, hivatalok

Ahhoz, hogy egy diák vállalni tudja a külföldi akadémiajárást, de akár csak a kollégiumi tanulás finanszírozását, – ha anyagi támogatás híján van – kénytelen valamilyen kiküldetést, hivatalt vállalni valamely partikulában. Ez lehet akár rectori, praeceptor, de lelkészhiány esetén akár az is előfordulhatott, hogy prédikátorként alkalmazta a helyi egyházközség. A nagykunok esetében ez a következőképpen történt (4. táblázat):

4. táblázat: A vállalt hivatal(ok) a diákok által

Table 4: Educational legation taken by students

	Karcag	Kisújszállás	Kunmadaras	Kunhegyes	Túrkeve	Összesen
Csak rector	22	19	9	5	8	63
Csak praeceptor	4	4	1	5	2	16
Több hivatalt is vállalt	6	4	0	0	3	13
Nem vállalt hivatalt	73	74	32	36	59	274
N.a.	3	0	0	0	0	3
Összesen	108	101	42	46	72	369

Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczy, Demjén adataira alapján

Látszik a táblázat alapján, hogy a legtöbben nem vállaltak hivatalt, mely azt jelenti, hogy gyakran meg tudták teremteni a szükséges feltételeket. A legnépszerűbb hivatal azonban a rectori volt, minden bizonnyal az ezzel járó, arányaiban magas fizetés miatt, de 25 diák esetén arra is volt példa, hogy egy tanuló több hivatalt is vállalt egymás után, vagy kis kihagyásokkal.

3.10. A diákok Kollégium utáni foglalkozása

Az utolsó, melyet a cikkben elemzünk, a diákok anyakönyvben feljegyzett, későbbi munkássága, illetve foglalkozása. Itt a következő nagyobb csoportokat lehet létrehozni: az egyházi hivatalt (esperes, lelkész), a kerület- és városvezetőket (nagykun kapitány, nótárius, tanácsnok), az orvosi és jogi pályára lépetteket (orvosdoktor, ügyvéd, bíró), illetve a katonai pályát választókra. A táblázat alapján látszik, hogy a legnagyobb arányban (akiről van adat) az egyházi, illetve a városvezetői tisztségeket, hivatalokat választotta, de szép számmal akadnak más értelmiségiek is, akik vezető szerepet játszottak a Nagykunságban.

5. táblázat: A diákok későbbi foglalkozása
Table 4: The students' later occupation(s)

	Karcag	Kisújszállás	Kunmadaras	Kunhegyes	Túrkeve	Összesen
Egyházi hivatal	8	15	6	3	12	44
Kerület- és városvezető	22	11	4	9	10	56
Orvosi, jogi hivatás	8	5	2	3	13	31
Katonai pálya	2	2	0	0	3	7
Egyéb	1	1	1	0	2	5
Összesen	41	34	13	15	40	143

Forrás: Saját szerkesztés az Intézménytörténeti források (2013) és Bakóczy, Demjén adataira alapján

4. A kutatás során kapott eredmények, következtetések és javaslatok

A kutatásom célja volt bemutatni a történelmi Nagykunság öt településéről származó, a debreceni Kollégium anyakönyvébe beiratkozó diákságot a rendelkezésre álló, 1588-tól 1850-ig terjedő források és más kiegészítő jegyzékek, helyi anyakönyvi bejegyzések segítségével. A fentebb megvizsgált adatokat összevetve kijelenthető, hogy a Nagykunság diáksága egy rendkívül sokszínű közösség, mely fel tudta venni a versenyt a fejlettebb, korszerűbb Debrecennel, és integrálódni tudott a református értelmiségi közegbe, mint önálló egység.

A hipotézist, miszerint a térség jelentős szerepet töltött be a Debrecen-központú partikuláris oktatási rendszerben, illetve azt, hogy a Nagykunság életében meghatározó volt a Debrecenben tanított értelmiségek hatása, a táblázatok, diagramok és számadatok kellőképpen alátámasztják, bizonyítják.

A kutatást a továbbiakban szeretném kibővíteni ugyanezen diákok külföldi akadémiajárására, azaz peregrinációjára, továbbá más jellegű gyűjteményekkel kibővíteni a diákok adatait és egy adattárként kiadni azt.

5. Köszönetnyilvánítás

Köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőmnek, dr. Szabadi István egyetemi docensnek, a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára igazgatójának a szakmai útmutatásáért, illetve a levéltári munkámhoz nyújtott segítségért, továbbá dr. Bozzay Réka egyetemi adjunktusnak, a Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszéke tanárának a módszertanom pontosításáért, illetve a kutatásomban új, fontos kérdések felvetéséért.

Irodalom- és forrásjegyzék

- Bakóczy J.: *Főiskolai növendékek névsora 1588-1791*. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára. Levéltári jelzet: II. 28. a. 1-3.
- Barcsa J. (1905): *A Debreceni Kollégium és pártikulái*. Debrecen
- Demjén J.: *Kollégium diákjai és professzorai 1588-1845* [jav.: Bakóczy János]. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára. Levéltári jelzet: II. 28. e.
- Elek Gy., Patkó Cs. (1994): *Iskolánk története*. Karcag
- Győri L. J. (2008): „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása” *A Debreceni Református Kollégium története*. Debrecen
- Mészáros I. (1988): *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996-1948*. Budapest
- Rácz I. (1995): *Az ország iskolája. A Debreceni Református Kollégium gazdasági erőforrásai*. Debrecen
- Rácz I. (1997): *Debreceni deákok*. Debrecen
- Szabadi I. (szerk) (2013): *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában I-II*. Debrecen
- Szállási Á. (2001): *Kátai Gábor*. In: Péter L. (szerk) (2001): *Karcag a magyar művelődés történetében*. Karcag